

Justitiedepartementet

Remissvar över betänkandet Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare (SOU 2024:93)

Ju2024/02655

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) yttrar sig över betänkandet **Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare (SOU 2024:93)**. Yttrandet sker inom ramen för institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen).

Sammanfattning

Institutet fokuserar sitt yttrande på utredningens förslag om utökade möjligheter till frihetsberövande och användning av tvångsmedel mot barn, samt förslagen om barns rätt till juridiskt biträde. Sammanfattningsvis:

- **Avstyrker** institutet utredningens förslag om förlängd tidsfrist för häktade barn då utredningen inte visat att det saknas andra mindre ingripande åtgärder för att hålla tidsfristerna för åtal. Förslaget går dessutom i motsatt riktning mot rekommendationen från FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté) om att begränsa häktningstiderna för barn.
- **Tillstyrker** institutet förslaget att ge Polismyndigheten utökade möjligheter att hålla kvar barn och ungdomar i syfte att lämna över dem till lämplig vuxen. Enligt dagens reglering saknar polisen möjlighet att hålla kvar barn och unga i flera situationer då de har behov av vuxenstöd och det är därför

motiverat utifrån barnets bästa att invänta sådant stöd. Förslaget åtgärdar detta problem.

- **Avstyrker** institutet förslaget att förlänga tiden för kvarhållande av barn och unga på polisstationen, eftersom utredningen inte visat att det saknas andra mindre ingripande alternativ för att hålla tidsfristerna. De problem som lyfts fram verkar kunna lösas med extra resurser.
- **Tillstyrker** institutet förslaget att skärpa reglerna för när barn får placeras i polisarrest. Polisarrest är en högst olämplig miljö för barn, varför förslaget förbättrar Sveriges möjligheter att säkerställa att varje frihetsberövat barn behandlas humant och med värdighet enligt artikel 37(c) i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).
- **Ifrågasätter** institutet om förslaget att registrera biometriska uppgifter från barn i biometriregistret över dömda är förenligt med den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och barnkonventionen.
- **Tillbakavisar** institutet utredningens bedömning att nuvarande regler om brottsmisstänkta barns rätt till juridiskt biträde fullt ut lever upp till barnkonventionen då de inte ger brottsmisstänkta barn en otvetydig rätt till juridiskt biträde under en brottsutredning.
- Ser institutet **positivt** på förslagen att utvidga barns rätt till juridiskt biträde under polisutredningar som inleds på begäran av en socialnämnd liksom utredningar enligt 31 § tredje stycket, lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Institutet rekommenderar emellertid regeringen att i det fortsatta lagstiftningsarbetet överväga alternativa lagtekniska utformningar som säkerställer att varje barn som har behov av juridiskt biträde också får tillgång till ett sådant.
- **Tillstyrker** institutet förslaget att förtydliga barns rätt till offentlig försvarare vid bevistalan. Ett förtydligande åtgärdar en brist som både FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté) och

Barnkonventionsutredningen pekat på och säkerställer barns rätt att vid en domstolsförhandling företräddas av ett juridiskt biträde.

- **Tillstyrker** förslaget att införa en ny bestämmelse som ger barn som häktas på grund av vägran att fullgöra vittnesplikten rätt till juridiskt biträde. Idag saknas en sådan rätt för barn mellan 15–17 år, vilket, strider mot artikel 37(d) i barnkonventionen. Förslaget korrigerar denna lagstiftningsbrist.
- *Om* utredningens förslag om längre häktetider, ökad användning av tvångsmedel och andra förslag som inskränker barns rätt till frihet och respekt för integritet genomförs, **understryker** institutet vikten av uppföljning och en samlad utvärdering av åtgärderna. En sådan utvärdering ska inhämta och beakta berörda barns erfarenheter.

I avsnitten nedan redogör institutet för skälen till sitt ställningstagande.

Institutets synpunkter på utredningens förslag och bedömningar

Övergripande synpunkter

De senaste årens ökning av barns inblandning i allvarlig kriminalitet kräver åtgärder. Staten har ett ansvar att skydda barn från att hamna i kriminalitet liksom att skydda samhället från denna brottslighet. FN:s barnrättskommitté har också rekommenderat att Sverige ska utarbeta en strategi för att förebygga ungdomsbrottslighet.¹ Denna ska baseras på forskning och analys av de bakomliggande orsakerna till barns inblandning i brottslighet. Förebyggande insatser, liksom repressiva åtgärder av det slag som utredningen behandlar måste också vara rättssäkra, proportionerliga och förenliga med barnets bästa.

¹ FN:s barnrättskommitté (2023) Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, UN Doc. CRC/SWE/co/6–7, para. 44–45.

Mot denna bakgrund välkomnar institutet att utredningen redovisat de utgångspunkter som legat till grund för utredningens överväganden och förslag.² Institutet välkomnar också att några av de brister i lagstiftningens överensstämmelse med barnkonventionen som Barnkonventionsutredningen identifierade i sin kartläggning föreslås åtgärdas, och att utredningen beskrivit de barnrättsliga konsekvenserna av respektive förslag, liksom de juridiska tolkningar av enskilda artiklar i barnkonventionen som ligger till grund för dessa förslag. Denna transparens lägger grunden för en konstruktiv dialog kring hur staten kan skydda barn från att hamna i kriminalitet liksom skydda samhället i stort från denna brottslighet på ett sätt som är förenligt med skyddet för de mänskliga rättigheterna. Institutet påminner om vikten av att upprätthålla denna nivå av tydlighet och transparens i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Vid inkorporeringen av barnkonventionen underströk regeringen vikten av att synliggöra barns rättigheter i förarbetena till all lagstiftning där de är relevanta.³ På så sätt förtydligas rättigheternas innebörd inom olika rättsområden, vilket stärker förutsebarheten och ger rättstillämpare ett stöd i tolkning och tillämpning av lagstiftningen. Det är också av vikt att den tolkning som görs har sin grund i de internationella rättskällor och annat stöd som finns för uttolkningen av internationella traktat.⁴

Samtidigt ser institutet med oro på de problem som följer av en politik som fokuserar på ”hårdare tag” och repression för att minska ungdomsbrottsligheten. När barn mer eller mindre behandlas som vuxna lagöverträdare visar forskning en tydlig risk för att de stärks i sin kriminella identitet, vilket i sin tur ökar risken för återfall i brott och försvårar möjligheten till återanpassning i samhället.⁵ Institutet gör också en annan bedömning av huruvida flera av utredningens förslag är förenliga med skyddet för de mänskliga rättigheterna.

² SOU 2024:93, kapitel 7.

³ prop. 2017/18:186, s. 92.

⁴ Ds 2019:23

⁵ SOU 2018:85, kapitel sex, innehåller bra forskningsöversikter över de kostnader som är förknippade med ökad repression i förhållande till unga lagöverträdare, vars ansvarsförmåga är minde utvecklad än vuxnas förmåga och som typiskt sett drabbas hårdare av bestraffning än vuxna.

Om förslagen om längre häktetider, användning av hemliga tvångsmedel och andra förslag som inskränker barns rätt till frihet och respekt för integritet genomförs, är det synnerligen angeläget att tillämpningen av åtgärderna följs upp och utvärderas när de varit i kraft en tid. Detta i syfte att få kunskap om huruvida utredningens prognos om att nyttan med åtgärderna överväger de negativa konsekvenserna varit korrekt, och i annat fall vidta nödvändiga förändringar – så att det brottsförebyggande arbetet är både effektivt, evidensbaserat och förenligt med barn och ungas mänskliga rättigheter. Berörda barn ska medverka vid dessa utvärderingar. Att inhämta barns erfarenheter och synpunkter är en förutsättning för att bedöma om utökad användning av tvångsmedel är förenlig med barnets bästa enligt barnkonventionen.⁶ Kunskap om barns erfarenheter av frihetsberövande och att vara föremål för olika former av tvångsmedel är nödvändig för att fullt ut förstå och kunna utvärdera konsekvenserna av åtgärder som begränsar barns rättigheter.⁷

Förslaget att förlänga tremånadersfristen för häktning av barn (avsnitt 8.10)

Institutet **avstyrker** utredningens förslag att förlänga tidsfristen för häktade barn då utredningen inte visat att det saknas andra mindre ingripande åtgärder som skulle kunna medföra att åtal hinner väckas inom den nu föreskrivna tremånadersfristen. Därtill går förslaget i motsatt riktning mot FN:s barnrättskommittés rekommendationer att begränsa häktningstiderna för barn.⁸

Frihetsberövande genom häktning är en ingripande och påfrestande åtgärd i ett barns liv. Ju längre tid som häktningen pågår, desto större blir rättighetsintrånget och den psykiska påfrestningen för barnet. Enligt barnkonventionen får denna typ av frihetsberövande därför endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.⁹ Att det tar tid att kunna utreda vilken delaktighet varje misstänkt har haft i ett visst brott, genom att till exempel analysera innehåll i de

⁶ Artikel 3 och 12, barnkonventionen.

⁷ FN:s barnrättskommitté (2013) Allmän kommentar nr 14 om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, para. 6, 35 och 99.

⁸ FN:s barnrättskommitté (2023), para. 45(e) och (f).

⁹ Artikel 37(b), barnkonventionen.

misstänkta mobiltelefoner och spår från brottsplatsen, framstår som ett problem som går att lösa genom extra resurser. Institutet noterar till exempel att Nationellt forensiskt centrum (NFC) fick ner handläggningstiderna avsevärt sedan extra resurser satts in.¹⁰ Regeringen har också aviserat fortsatt stora satsningar i anslagen till Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och rättsväsendet i stort.¹¹

I likhet med advokat Bergdahls särskilda yttrande ser institutet en risk att en förlängd tidsfrist kommer att leda till att utredningar bedrivs långsammare än nödvändigt, vilket får till följd att häktningstiderna förlängs på ett sätt som inte är förenligt med barnkonventionen.¹² Redan med dagens lagstiftning finns en möjlighet att förlänga häktningstiden till mer än tre månader om det finns synnerliga skäl, vilket enligt förarbetena kan vara att brottet är särskilt svårutrett i kombination med att det har ett högt straffvärde.¹³

Den situation som råder inom Kriminalvården talar också emot att tillåta längre häktningstider för barn. Som utredningen beskriver klarar flera häkten inte av att uppfylla häktade barns grundläggande rättigheter, som att ge dem fyra timmars isoleringsbrytande åtgärder per dygn.¹⁴ Riksdagens ombudsmän (JO) har också lyft denna problematik, liksom att häkten inte klarar att uppfylla häktade barns lagstadgade rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag – och detta trots att barnen prioriteras framför andra häktade.¹⁵ I en nyligen publicerad rapport konstaterar JO att dubbelbeläggningen på svenska häkten riskerar medföra att de intagna utsätts för omänsklig eller förnedrande

¹⁰ Svt nyheter, [Satsningar på NFC har gett resultat – Polischefen: ”Ser väldigt bra ut” | SVT Nyheter](#) (13 juni 2024); [Kritiken mot NFC: Ineffektivitet, gammal teknik och bråk med revisorer | SVT Nyheter](#) (12 mars 2023)

¹¹ Regeringskansliet, [Från 69 till 100 miljarder på fem år – fortsatt omfattande satsningar för att återupprätta tryggheten i Sverige - Regeringen.se](#)

¹² SOU 2024:93, s. 787.

¹³ 23 a § LUL och 24 kap. 4 a § rättegångsbalken. Se även prop. 2019/20:129 s. 22–23.

¹⁴ SOU 2024:93, s. 712.

¹⁵ Se till exempel JO (2023), Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Kronoberg, den 18–20 september 2023, dnr O 21-2023, s. 7–8

behandling.¹⁶ JO pekar på omständigheter som att intagna vistas tillsammans med någon som är helt okänd för dem, i ett mycket litet utrymme, 23 av dygnets 24 timmar, och ibland utan möjlighet att använda toaletten i avskildhet. Att i detta läge föreslå förlängda häktetider för barn är inte acceptabelt. Istället bör nuvarande tidsfrister behållas, vilket också ligger i linje med de rekommendationer Sverige fått från FN:s barnrättskommitté och FN:s kommitté mot tortyr.¹⁷

Verkställighet av kroppsbesiktning (avsnitt 9.8.9)

Institutet **avstyrker** förslaget om att förlänga den tid ett barn under 15 år får hållas kvar för kroppsbesiktning för brottsutredande ändamål från tre till sex timmar. Som diskuterats ovan innehåller betänkandet ofta utförliga barnkonsekvensanalyser av de förslag som läggs fram.¹⁸ Så är det inte i förhållande till detta förslag om kvarhållande för kroppsbesiktning. Här saknas ett tillräckligt underlag i betänkandet för att ta ställning till om förslaget är förenligt med barnkonventionen och Europakonventionen.

Att hålla kvar ett barn hos Polismyndigheten innebär ett frihetsberövande av barnet och får därför endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.¹⁹ Ändå saknar betänkandet en tydlig beskrivning av hur stort problemet är, liksom resonemang om alternativa mindre ingripande åtgärder för att lösa problemet. Även proportionalitetsbedömningen är summarisk.²⁰ Avsaknad av tydlig problembild och analys leder till ett otillräckligt

¹⁶ JO (2025), Rapport från Opcat-enheten, Dubbelbelägningens konsekvenser för intagna i häkte.

¹⁷ FN:s barnrättskommitté (2023), para. 45(e) och (f); FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the eighth periodic report of Sweden, CAT/C/SWE/CO/8, 20 december 2021, para. 13–14.

¹⁸ Se ”Övergripande synpunkter”.

¹⁹ Artikel 37(b), barnkonventionen.

²⁰ SOU 2024:93, s. 258.

beslutsunderlag, vilket i sin tur undergräver regeringens och lagstiftarens möjligheter att fatta välgrundade beslut.

Polisens möjlighet att hålla kvar brottsmisstänkta barn (kapitel 10)

Barn får hållas kvar av sociala skäl i fler fall (avsnitt 10.3.2)

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag att ge Polismyndigheten utökade möjligheter att hålla kvar barn och ungdomar i syfte att lämna över dem till lämplig vuxen person. Idag saknas möjlighet att hålla kvar barn och unga som frivilligt har inställt sig till förhör, eller som har hämtats eller frivilligt medföljt till förhör.²¹ Detsamma gäller barn och unga som frigges efter att ha varit anhållna eller häktade. Institutet delar utredningens bedömning att barn och unga kan ha behov av vuxenstöd i dessa situationer. Genom förslaget uppnås också en mer heltäckande reglering av de situationer när kvarhållande är motiverat utifrån barnets bästa.

Tiden för att hålla kvar barn av sociala skäl utökas (avsnitt 10.3.3)

Institutet **avstyrker** utredningens förslag om att längsta tid för kvarhållande av barn och unga på polisstationen i syfte att lämna över dem till lämplig vuxen förlängs från dagens tre till sex timmar. Utredningen har utgått från Polismyndighetens uppgifter att tre timmar ofta är alltför kort tid för samordning med vårdnadshavare och socialtjänsten avseende överlämnande, insatser och vård för barnet ska hinna slutföras.²²

Institutet delar utredningens bedömning att det är viktigt att brottsmisstänkta barn och unga får det stöd de behöver i samband med polisingripande. Att gripas kan vara traumatiskt, och det är därför viktigt att säkerställa att någon vuxen

²¹ Jämför 14§ och 35§, LUL

²² SOU 2024:93, s. 274.

möter upp hos polisen och att socialtjänsten engageras om vårdnadshavare eller andra lämpliga vuxna inte finns till hands. Då behovet av utökad tid främst verkar bero på bristande resurser hos sociala myndigheter är institutet emellertid tveksam till den föreslagna förlängningen av tiden för kvarhållande. Precis som utredningen skriver ska frihetsberövande av barn vara en sista utväg och för kortast lämpliga tid.²³ Om tiden förlängs befarar emellertid institutet att barns behov inte prioriteras tillräckligt högt för att åstadkomma detta. Att ge polis och sociala myndigheter mer tid i stället för att skjuta till resurser som möjliggör samordning inom dagens tidsramar är inte i linje med barnkonventionen.

Tiden som barn under 15 år är skyldiga att stanna kvar för förhör förlängs (avsnitt 10.3.4)

Institutet **avstyrker** utredningens förslag om att förlänga den maximala tid som brottsmisstänkta barn under 15 år är skyldiga att stanna för förhör.

Återigen framstår det som om bakgrunden till förslaget är bristande resurser. Institutet är därför inte övertygat om att åtgärden är nödvändig. Med förslaget blir också tidsfristerna för barn och vuxna väldigt lika. Brottsmisstänkta vuxna kan idag hållas kvar max sex timmar för förhör, vilket kan förlängas med ytterligare sex timmar om det är av synnerlig vikt för utredningen.²⁴ Enligt utredningens förslag ska barn under 15 år också kunna hållas kvar sex timmar, och ytterligare tre timmar om det är av synnerlig vikt för utredningen. Mot denna bakgrund ifrågasätter institutet även förslagets proportionalitet då – precis som utredningen noterar – den påfrestning polisförhör och kvarhållande innebär drabbar barn hårdare jämfört med vuxna.²⁵

Förslaget om skärpta regler för placering av barn i polisarrest (avsnitt 10.3.5)

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag att skärpa reglerna för när barn mellan 15 och 17 år får placeras i polisarrest. Idag får barn som inte fyllt 18 år och som

²³ SOU 2024:93, s. 268, barnkonventionen, artikel 37 (b).

²⁴ 23 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken.

²⁵ SOU 2024:93, s. 277.

har gripits eller anhållits endast placeras i polisarrest om det är absolut nödvändigt.²⁶ Institutet instämmer med utredningens bedömning att samma regel borde gälla i andra situationer när barn hålls kvar av Polismyndigheten. Polisarrest är en högst olämplig miljö för barn, och många har beskrivit en vistelse där som traumatiserande och starkt ångestfylld.²⁷ Förslaget förbättrar Sveriges möjligheter att säkerställa att varje frihetsberövat barn behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar barnets behov och ålder, i enlighet med barnkonventionens artikel 37(c).

Upptagning och registrering av biometriska uppgifter efter en bevistalan (avsnitt 11.6.4)

Utredningen föreslår att biometriska uppgifter från barn som vid en bevistalan har förklarats ha begått brott ska registreras i biometriregistret över dömda. Institutet **ifrågasätter** om detta förslag är förenligt med Europakonventionen och barnkonventionen.

Registrering och fortsatt behandling av biometriska uppgifter utgör ett intrång i skyddet för den personliga integriteten, vilken bland annat skyddas i regeringsformen, Europakonventionen och barnkonventionen.²⁸

Europadomstolen har uttalat att lagring av data om personer som *inte* dömts för brott kan vara särskilt skadlig i förhållande till minderåriga med tanke på att de är i början av livet, och vikten av deras utveckling och integration i samhället.²⁹

Domstolen betonar, med hänvisning till artikel 40 i barnkonventionen, minderårigas särskilda ställning inom straffrättsliga sammanhang och understryker behovet av att skydda deras integritet i straffrättsliga förfaranden. Även FN:s barnrättskommitté rekommenderar stater att avstå från att föra in

²⁶ 6a §, LUL.

²⁷ SOU 2020:63, s. 1424; Barnombudsmannen (2013) Från insidan. Barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte, s. 43–47.

²⁸ 2 kap. 6 § regeringsformen, artikel 8 Europakonventionen, och artikel 16 barnkonventionen.

²⁹ Europadomstolen [stor kammare], *S. och Marper mot Storbritannien*, dom den 4 december 2008, ansökningar nr. 30562/04 och 30566/04, para. 124. Se även Europadomstolen [stor kammare], *T. mot Storbritannien*, dom den 16 december 1999, ansökan nr. 24724/94, para. 75 och 85.

uppgifter om ett barn i brottsregister eftersom det försvårar barnens möjligheter till återanpassning.³⁰ Betänkandet saknar resonemang om denna konsekvens av registrering av barn som dömts genom bevistalan. FN:s barnrättskommitté rekommenderar också att konventionsstaterna automatiskt raderar barns uppgifter ur brottsregistret när barnet uppnår 18 års ålder, vilket riskerar att komma i konflikt med utredningens förslag om att uppgifterna ska raderas fem år efter bevistalan vunnit laga kraft.³¹

Hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år i brottsutredningar (kapitel 13)

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag att tillåta användning av hemliga tvångsmedel mot brottsmisstänkta barn under 15 år. Utredningens bedömningar av behovet av hemliga tvångsmedel mot denna målgrupp, liksom nyttan med dessa, framstår som grundlig och förankrad i verkliga situationer. Betänkandet innehåller en rad exempel på verkliga ärenden där en tillämpning av denna typ av tvångsmedel kunde gjort skillnad för berörda barn. De skäl som talar för att tillåta denna typ av tvångsmedel mot barn under 15 år har också vägts mot de argument som talar i motsatt riktning inom ramen för en proportionalitetsbedömning.

Institutet **tillstyrker** också förslaget att regleringen ska tidsbegränsas att gälla i fem år. Institutet delar även utredningens bedömning att en utvärdering av lagstiftningen bör äga rum när den varit i kraft en tid. Som påpekats ovan är uppföljning och utvärdering synnerligen angeläget för att få kunskap om huruvida utredningens proportionalitetsbedömning varit korrekt, eller om förändringar behövs för att säkerställa att tvångsmedlen används på ett sätt som är rättssäkert, proportionerligt och förenligt med barnets bästa.³² En sådan utvärdering kan inte begränsas till att undersöka i vilken utsträckning lagstiftningen bidragit till att förebygga och utreda allvarlig brottslighet, utan

³⁰ FN:s barnrättskommitté (2019), Allmän kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, para. 69.

³¹ Ibid., para. 71.

³² Se ”övergripande synpunkter”.

måste även samla in kunskap om och beakta berörda barns upplevelser av hemliga tvångsmedel.³³

Då hemliga tvångsmedel innebär ett stort intrång i skyddet för den personliga integriteten bör regeringen inte avvakta med en sådan utvärdering tills tidsbegränsningen löper mot sitt slut. Den snabba lagstiftningstakten på området talar också för uppföljning i ett tidigare skede. Polismyndighetens och Säkerhetspolisens möjligheter att använda hemliga tvångsmedel har utvecklats snabbt under de senaste åren. Flera lagstiftningsärenden är under beredning. Justitieutskottet bereder frågan om den tidsbegränsade lagen (2020:62) om hemlig dataavläsning ska permanentas.³⁴ I propositionen om hemlig dataavläsning föreslår regeringen att detta tvångsmedel ska få användas i fler fall, liksom att överskottsinformation ska få användas för fler syften.³⁵ Därtill har utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare nyligen lämnat förslag på sänkt straffbarhetsålder till 14 år.³⁶ Dessutom ser Straffreformutredningen över straffskalorna för brott generellt, och förväntas överlämna sitt betänkande i maj i år.³⁷ Om straffskalorna höjs, kan det leda till att fler brott utreds enligt 31 § LUL, och att hemliga tvångsmedel till följd härav får användas i större utsträckning än vad som diskuteras i utredningens kapitel 13.

Hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år i underrättelseverksamhet (kapitel 14)

Institutet **avstår** från att ta ställning till förslagen om att tillåta hemliga tvångsmedel i underrättelseverksamhet mot barn som inte har fyllt 15 år. Det ligger i underrättelseverksamhetens natur att det är svårt för en utomstående att bedöma behovet av och nyttan med att tillåta Säkerhetspolisen att använda hemliga tvångsmedel mot barn under 15. Därför kan institutet inte heller bedöma om förslagen är förenliga med barnkonventionen och lever upp till

³³ Artikel 12, barnkonventionen; avsnitt ”Övergripande synpunkter”.

³⁴ bet. 2024/25:JuU21.

³⁵ prop. 2024/25:51, kapitel 7.

³⁶ SOU 2025:11, kapitel 9.

³⁷ dir. 2023:115 och tilläggsdirektiv 2023:181.

Europakonventionens krav på nödvändighet och proportionalitet såsom de tolkats av Europadomstolen.³⁸

Även om institutet inte tar ställning till de enskilda lagstiftningsförslagen, vill institutet betona att det instämmer i utredningens bedömning att det **självlart krävs lagstöd** för att få använda denna typ av tvångsmedel mot barn.³⁹ Som utredningen skriver följer det av 2 kap 6 § regeringsformen. Det kan tilläggas att Europadomstolen har utvecklat innebörden av kravet på lagstöd i sin praxis.⁴⁰ Som miniminivå ska lagstiftningen klargöra följande för att förebygga maktmissbruk: vilka brott som kan motivera användning av hemliga tvångsmedel, vilka personer som kan bli föremål för sådana åtgärder, tidsfrister, och hur underrättelser får inhämtas, bearbetas och lagras, samt när de måste raderas.⁴¹

Institutet delar också utredningens bedömning att barn så långt möjligt ska skonas från denna typ av tvångsmedel och att det ska ställas **högre krav** för att använda hemliga tvångsmedel mot barn jämfört med vuxna.⁴² Barn har inte nått samma morgnad, och kan uppleva denna form av integritetsintrång som särskilt påfrestande. Användning av hemliga tvångsmedel i underrättelseverksamhet utgör också ett större ingrepp i den personliga integriteten jämfört med hemliga tvångsmedel i brottsutredningar eftersom det sker i preventivt syfte utan konkreta misstankar om brott, och med små möjligheter till insyn och upprättelse ens i efterhand.

³⁸ Europadomstolen [stor kammare], *Roman Zakharov mot Ryssland*, dom den 4 december 2015, ansökan nr. 47143/06, para. 232–249.

³⁹ SOU 2024:93, avsnitt 14.6.1.

⁴⁰ *Roman Zakharov mot Ryssland*, para. 227–231.

⁴¹ Ibid. Se även Europadomstolen, *Podchasov mot Ryssland*, dom den 24 februari 2024, ansökan nr 33696/19, para. 64–81, som rör inhämtning av information från krypterade chattar, och Europadomstolen [stor kammare], *Amann mot Schweiz*, dom den 16 februari 2000, ansökan nr. 27798/95, para. 56–58.

⁴² SOU 2024:93, avsnitt 14.6.2 och 14.9

I linje med vad som sagt i föregående avsnitt om hemliga tvångsmedel i brottsutredningar understryker institutet vikten av uppföljning och utvärdering om förslagen i kapitel 14 genomförs.

Juridiskt biträde för barn (kapitel 15)

Rätten till juridiskt biträde vid utredningar enligt presumptionsregeln och barnkonventionen (avsnitt 15.4)

Institutet **ifrågasätter** utredningens bedömning att nuvarande regler om brottsmisstänkta barns rätt till juridiskt biträde fullt ut lever upp till barnkonventionen. Enligt artikel 40.2(b) (ii) i barnkonventionen ska konventionsstaterna säkerställa att varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott garanteras ”juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar”. Barnkonventionsutredningen tolkar denna bestämmelse som en absolut rätt till juridiskt biträde, medan utredningen anser att barnkonventionen tillåter att barn lämnas utan biträde i de situationer som avses i 32a § LUL, det vill säga när det bedöms uppenbart att den unge saknar behov av biträde.⁴³

Institutet instämmer i Barnkonventionsutredningens tolkning att artikel 40.2(b) (ii) ska förstås som en otvetydig rätt till juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp under en brottsutredning. Rätten till sådant biträde är en minimigaranti i det straffrättsliga systemet, för att säkerställa att barnets rättigheter och intresse tillvaratas under en brottsutredning.⁴⁴ Om utredningens förslag om utökade möjligheter att använda tvångsmedel mot barn blir lag, blir biträdets roll än viktigare som skyddsåtgärd mot att barnet utsätts för lagstridiga, godtyckliga eller oproportionerliga ingrepp. Att förstå denna rättighet som en absolut rättighet är enligt institutet bäst förenligt med barnets bästa och ska därför ges företräde.⁴⁵

⁴³ SOU 2020:63 s. 1617–1618, 1629

⁴⁴ FN:s barnrättskommitté (2019), para. 50.

⁴⁵ FN:s barnrättskommitté (2013), para. 6

Juridiskt biträde vid utredningar på begäran av en socialnämnd (avsnitt 15.5)

Institutet ser **positivt** på utredningens förslag att utvidga möjligheten till juridiskt biträde vid utredningar som inleds på begäran av en socialnämnd. Institutet delar utredningens bedömning att nuvarande ordning, enligt vilken det krävs synnerliga skäl för att barn ska förordnas juridiskt biträde, inskränker barns rätt till biträde på ett sätt som riskerar att komma i konflikt med vad som är bäst för barnet i konkreta situationer då regeln tillämpas. Som

Barnkonventionsutredningen pekat på är detta inte förenligt med barnkonventionen.⁴⁶ Att byta ”synnerliga skäl” mot ”särskilda skäl” i 32a § andra punkten är ett steg i rätt riktning. Institutet rekommenderar emellertid regeringen att i det fortsatta lagstiftningsarbetet överväga alternativa lagtekniska utformningar som säkerställer att varje barn som har behov av juridiskt biträde också får tillgång till ett sådant.

Juridiskt biträde vid utredningar enligt 31 § tredje stycket LUL (avsnitt 15.6)

Institutet ser **positivt** på utredningens förslag att utvidga möjligheten till juridiskt biträde vid utredningar enligt 31 § tredje stycket LUL. I likhet med argumentationen i föregående avsnitt, rekommenderar institutet emellertid regeringen att överväga alternativa lagtekniska utformningar som säkerställer att barnets bästa beaktas vid beslut om att förordna juridiskt biträde så att barn som är i behov av sådant biträde också får tillgång till det.

Juridiskt biträde vid bevistalan (avsnitt 15.7)

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag att förtydliga att en offentlig försvarare alltid ska förordnas för ett barn som åklagare väcker bevistalan mot. Ett förtydligande åtgärdar en brist som FN:s barnrättskommitté och

⁴⁶ SOU 2020:63, s. 1619.

Barnkonventionsutredningen pekat på och säkerställer barns rätt att vid en domstolsförhandling företräddas av ett juridiskt biträde.⁴⁷

Juridiskt biträde för barn som häktas på grund av vägran att fullgöra vittnesplikt (avsnitt 15.10)

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag om att införa en ny bestämmelse i rättegångsbalken som ger barn som häktas på grund av vägran att fullgöra vittnesplikten rätt till juridiskt biträde. Idag saknas en sådan rätt för barn mellan 15–17 år, vilket, som Barnkonventionsutredningen lyft fram, strider mot artikel 37(d) i barnkonventionen.⁴⁸ Det är positivt att denna lagstiftningsbrist åtgärdas, även om det, precis som utredningen skriver, måste vara synnerligen ovanligt att häktning av barn på grund av att de inte vill vittna är förenligt med barnkonventionen och proportionalitetsprincipen.⁴⁹

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av utredaren Anna Nilsson. I den slutliga beredningen har även ställföreträdande direktör Charlotte Palmstierna och utredaren Johanna von Bahr deltagit.

Fredrik Malmberg

Direktör

⁴⁷ FN:s barnrättskommitté (2023), para. 45(h); SOU 2020:63, s. 1619–1920 och 1629.

⁴⁸ SOU 2020:63, s. 1476.

⁴⁹ SOU 2024:93, s. 566–567. Se även SOU 2020:63, s. 1476